

FARKLILAŞMA İÇİNDE BÜTÜNLEŞMENİN TEOLOJİK VE SOSYOLOJİK TEMELLERİ*

Doç. Dr. Fazlı ARABACI

Türkiye coğrafi konumu ve bu konunun yol açtığı duyarlılıkla tarihte olduğu gibi bugün ve yarın dünya hâkimiyeti peşinde olanların ilgi alanlarından çıkmayacak bir ülke durumundadır. Sovyetler birliğinin düşüşünde olduğu gibi dünyada güç merkezleri el ve yer değiştirdikçe ülkelerin buldukları coğrafyanın değeri ve bunlar üzerindeki değerlendirmeler değişebilmekte, ancak Türkiye söz konusu olunca bu coğrafyanın değeri ve üzerindeki değerlendirmeler, hiçbir zaman değişmediği gibi önemi gittikçe artmakta ve bu sefer farklı değerlendirmelere konu olmaktadır.

İki kutuplu dünyanın denge esaslarının sarsılmasıyla kaosa doğru sürüklenen dünyanın yeniden şekillenme süreci devam etmekte ve özellikle başta Türkiye olmak üzere İslam dünyası bu süreci yoğun ve sancılı bir şekilde yaşamaktadır. Başından itibaren “yenidünya düzeni” adı verilen ve küreselleşme adı altında gerçekleştirilen bu süreç, öznesi ve nesnesi durumunda olanlara göre farklı anlamlara sahip olmaktadır. Bu kavramın nesnel karşılığı yani siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyolojik olarak gerçekleşt(tiril)mesi, aktör konumunda olan ülkelerle küreselleşmeye tabi olan ülkelerin konumunu ve siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu da farklı bir biçimde etkilemektedir.

Bu bağlamda Türkiye coğrafi konum olarak “Küreselleşmenin entegre olmamış Boşluğu” içine yerleştirilirken¹ küreselleşmenin öncü kuvveti olan postmodern söylemlerin yarattığı düşünsel kaotik ortamda ortak toplumsal muhayyileden uzaklaştırılarak zihinsel kirliliklere ve bilinç yaralanmalarına maruz bırakılmakta, siyasi ve ekonomik alanda küresel güce bağlanmanın zorlayıcı dayatmaları ile karşılaşmakta, sosyolojik ve kültürel anlamda dini ve

* Bu konu aynı başlık altında Isparta Süleyman Demirel Üniversitesince düzenlenen Alevilik-Bektaşılık sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuş, kısmen değiştirilerek buraya alıntılanmıştır.

¹ Thomas P.M. Barnett, Pentagonun Yeni Haritası(çev. C. Küçük),1001 kitap yay., İst., s. 7-8 ve ayrıca bkz. kitabın ilk sayfasında yer alan harita.

etnik bölünme ve parçalanmaya götüren uçurumların kenarlarına sürüklenmektedir.

Yakın geçmişte Türkiye'nin, gerek sosyo-politik ve ekonomik imkânsızlıkları ya da ihmallere dayalı iç sebeplerden, gerekse bazı gelişmiş ülkelerin ve yakın komşuların teşviki ile dış sebeplerden dolayı oluşan etnik bölücülükle karşı karşıya olduğu bilinen bir gerçektir. Yeni başlatılan çözüm süreci ile yaşanan bunca acı ve nefretin son bulması, Türkiye'nin içine sokulduğu girdaptan çıkması sağduyulu ve akliselim herkesin ve her kesimin arzuladığı ve bir an evvel olumlu sonuçlanması için yoğun çaba sarfetmesi gereken bir husus olmalıdır.

Ne var ki her dönem stratejik konu ve değerlendirmelere maruz kalan Türkiye'de aynı sebeplere dayalı ya da bunlara ilave olarak başka sebeplerle, temel gayesi "barış" ve "bütünleşmeyi" sağlamak olan din, mezhep çatışmalarıyla, ideolojik yapılanmalarla, İslam içinde azınlık yaratma çabalarıyla toplumsal barışı ve bütünleşmeyi tehdit eden bir unsur haline getirilmeye çalışılmaktadır.

Acaba tarihi süreç içerisinde toplumumuzu ciddi boyutlarda meşgul eden ve günümüz ve gelecekte de artarak devam edeceği anlaşılan "dinî farklılaşma"nın sosyal çözülme ve bölünme açısından ontolojik bir temeli var mıdır? Başka bir ifadeyle Vahy anlamında dinin(İslam'ın) bizzat kendisi sosyal bölünmeleri teşvik etmekte midir? Yoksa sorun toplumsal, siyasi ve kültürel farklılaşmalardan ya da epistemolojik farklılıklardan mı kaynaklanmaktadır? Diğer yandan yaşadığımız çağda küreselleşme politikalarının felsefi arka planını oluşturan post-modern, parçacı yaklaşımların bu ayrıştırıcı yapılanmalardaki rolü nedir? Bu yazı birkaç soruyla dile getirdiğim problematiğe cevap ararken, dinde ve sosyo-kültürel mirasımızda bütünleştirici öğelerin neler olduğu ve bunlarla ilgili nelerin yapılabileceği üzerine olacaktır.

Öncelikle hatırlamak ve belirtmek gerekirse, Allah'ın Vahyi olan Kur'an, yeryüzünde içinde yaşadıkları şartlara göre öznel ve toplumsal durumları olan, kendilerini çevreleyen sosyo-kültürel şartlar gereği değişik açılardan farklılıklara sahip olan, farklı tabakalarda bulunan insanlara, görev, statü ve fonksiyon bakımından farklılaşan toplum üyelerinin tümüne hitap eder. Bu nedenle Vahy, sosyolojik açıdan dikey ya da yatay olarak farklılaşan sosyal grupların arasında bir ayrım yapmaz. O, mevcut bulunan farklılıklara işaret edip onlarla ilgili teklifini yaparak² esasen sosyal bütünleşmenin temel esaslarını ortaya koyar³. Kur'anın farklılıklar karşısında teklifi "teârûf"tür. Günümüz ifadesiyle bu, kültürleşmeye, sosyalleşmeye, tanışıp anlaşmaya tekabül etmektedir. Bu durumda Vahy'in teklif ettiği şey ayrılmaya değil, bütünleşmeye yöneliktir. Ne var ki Vahyi anlayan ve yorumlayan "insan" farklı düzeylerde bulunup, farklı şartlarda yaşadığından ve belirli bir sistem içinde kabullenilen paradigmaya göre dini yorumladığından, *amacı itibarıyla* hiç bir bölünmeye, farklılığa yol vermeyen "Vahyî değerler", insanın bu farklı sosyal dünyasında şekillenmekte ve bu durum hem dinin teorik alanında, hem de pratik alanlarında "dini" ya da "dinden"miş gibi görünen farklılıklara yol açmaktadır. Böylece özü itibarıyla değişmezlik arzeden İlahî, ahlakî değerler, değişkenlik ve farklılık arzeden tarihsel, sosyal alanda farklılığı barındırır görünmektedir. Oysa *sırf Vahy anlamında dinin kendisi, inananlar arasında farklılığa yol vermemekte, daha önce sosyolojik olarak farklılık arzeden insanlar, Vahy'e dayalı olarak oluşturdukları dini anlayışlarını şekillendirip, farklılaştırmaktadırlar*. Dolayısıyla farklılaşan dinin kendisi değil müslümanların din anlayışları ve yorumlarıdır.

Bu yorumlarda meşruiyeti sağlayan temel dayanak farklı paradigmlar (Sünni, Şii mezhepleri) çerçevesinde oluşturulan epistemolojiler yani bilgi

² "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık(...)",Kur'an, 49/13

³ "Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız yapışın;parçalanmayın(...)",Kur'an, 3/103.

teorileridir. Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı coğrafyalarda farklı siyasi, sosyal, kültürel sistem içinde yaşayan ulema tarafından üretilen dini bilgilerle, gerek dayandıkları paradigmalardan ve epistemolojilerin çeşitliliğinden dolayı gerekse bilgiyi oluşturan ulemanın öznel ve toplumsal durumlarından dolayı din anlayışları farklılaşmış, böylece aynı dine, aynı kutsal kaynaklara sahip olan, fakat farklı bilgi teorilerine bağlı olan inananlar, farklı bir söylemle İtikâdî ya da fikhî mezhepleri oluşturmuşlardır.

Tarihte bu tür epistemolojik farklılıkların bağlamı incelendiğinde bunun düşünce özgürlüğüne dayandığı anlaşılmaktadır. Bu da göstermektedir ki, *insan hayatının ve var oluşunun vazgeçilmez bir unsuru olan düşünce özgürlüğü, görünüşte farklı inanç, düşünce ve ayrışmayı çağırırsa da aynı zamanda bir arada yaşamının entelektüel ve ahlâkî temellerini oluşturmada son derece önemli bir unsurdur.* Ne var ki, tarih içinde farklı mezhepler çerçevesinde oluşturulan düşünce ve bilgilerin varlığı, biraradalığı, bu bağlamda anlamlı görülse de, bu mezheplerin siyasi sosyal bağlamda her birinin kendi görüşlerini, mutlak, sahil kabul edip te diğerslerini tamamiyla dışlamaları kabul edilemez bir durumdur.

Tarihte ve bugün Türkiye'mizin gündemini meşgul eden Alevî-Sünnî farklılaşmasına yol açan temel faktörler ilk olarak referansını İslam toplumunda meydana gelen siyasî bir probleme bağlı olarak sosyo-kültürel ve siyasî etkilerin oluşturduğu ve ayırtırdığı bir ortamda dinin yorumlanmasından almaktadır. Daha sonraları bu farklılaşma Arap-Emevî iktidarlarının ırkçı(Arap-mevalî) uygulamaları ve Arap-Fars kavimleri arasında siyasî iktidar, dünyevî egemenlik, menfaat, kültürel kimlik gibi sosyolojik etkenlerle şekillenmesine rağmen, dinî bir kisveye büründürülmüştür. Öyle ki, Hak-Batıl(Ortodoksi-Heterodoksi) ikilemi içinde Alevî-Sünnî ayırımına dönüş(türül)en bu meselenin kutsal bir veçhe kazanarak dokunulmaz hale gelmesi, yaşanan kaotik problemleri daha da çıkmaza sokmuştur.

Milli tarihimiz açısından bakılacak olursa, Alevilik olgusunun ilk kaynağı bizim tarihimizin bir ürünü değildir. Dışarıdan gelmiş ve toplum yapımızla, kültür sistemimizle yeni bir kimliğe dönüşmüş⁴ bir gerçekliktir. Söz konusu bu gerçeklik İslam'ı kabul etmeye başlayan, fakat daha önceki Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm gibi mensup oldukları dinlerin etkisinden de kurtulamayıp bunları yeni kabullendikleri dinin teolojik ve sosyo-ekonomik yapısına uyduran göçebe Türklerin⁵ günümüze kadar gelecek şekilde tarihsel alanda oluşturdukları dini sosyal gerçeklikten başka bir şey değildir. Öyleyse bu dinî-tarihi-sosyal gerçekliği sadece tek bir nedene indirgeyerek açıklamak ta mümkün görünmemektedir.

Türk toplumu dinin özünden gelmeyen ama sosyolojik olarak oluşmuş, tarihten miras aldığı alevi-sünni farklılaşmasına sahiptir. Ne var ki bu farklılaşma tarihi süreçte birer zenginlik olarak değerlendirilirken günümüzde hem içerden hem de dışardan ayrışmanın odağı haline getirilmek istenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de etnik bölücülüğün kışkırtıldığı bölge de dâhil olmak üzere Çorumdan Sivas'a oradan Yemene kadar uzanan bir alanda Şia'nın jeostratejik haritasını çıkarma teşebbüsleri⁶ son derece anlamlı görünmektedir. Bu haritada yer alan bölgeler aynı zamanda petrol yataklarının zengin olduğu yerlerdir. Söz konusu haritayı incelediğimizde bir takım saptırmaların ve düzmecelerin olduğunu görüyoruz. Öncelikle Türkiye sınırları içinde gösterilen yerlerde dini açıdan Şia'ya mensup bir Türkün yaşadığı söylenemez. Türkiye'de, bu bölgelerde tarihi olarak ta Şiilik hiçbir zaman var olmamıştır. Söz konusu bölgelerde belirli sayıda, kendi aralarında farklılık içeren ve kendilerini alevi olarak niteleyen özbe öz Türkmen vatandaşları yaşamaktadır. Bunlar kendilerini İran ve Yemen gibi ülkelerde mevcut bulunan Şia'dan tamamıyla ayırt etmekte ve bu tür benzetmelere karşı son derece tepki

⁴ Orhan TÜRKDOĞAN, "Alevî-Bektaşî Kimliği", Timaş yay. İstanbul, 1995, s. 42.

⁵ OCAK, "Alevilik-Bektaşilik Son Yayınlar Üzerine(1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler I", *Tarih ve Toplum*, XVI(Temmuz 1991),sayı:91, s.24.

⁶ THUHAL François, Jeopolitique du chiisme, ed. Arlea, 1995.

duymaktadırlar. Durum böyle olmakla birlikte Batı kökenli jeopolitik değerlendirmelerin yanında bazı komşu ülkelerin etkisiyle Türkiye Aleviliği ve Alevilerini Şia içersinde göstermeler ya da ona doğru yönlendirmeler müşahede edilmektedir. Bu hem kendisini alevi olarak niteleyen vatandaşlarımız açısından, hem ülkemizin ve toplumumuzun birlikteliği açısından hem de dinin dış kaynaklı belirli bir stratejiye ya da stratejilere alet edilmesi bakımından tehlikeli görünmektedir.

Son zamanlarda bölgesel ve dünya ölçeğinde gerçekleştirilmek istenen küreselleşme projelerine uygun olarak Türkiye Aleviliği ve alevileri üzerine bilinçli bilinçsiz yazılı ve görsel medyada, çeşitli entelektüel ve akademik çevrelerde spekülative açıklamalar, ideolojik nitelermeler, Aleviliği ve Alevileri İslam dışı göstermeler yapılmakta, özellikle global ve bölgesel düzeydeki küreselleşmenin parçalayıcı mantığına uygun olarak Türkiye’de bir tür isyancı alevi kimliği oluşturmanın her yolu denenmektedir. Parçalanmış bir Türkiye her zaman küresel aktörlerin lehine olacağından Türkiye’deki Alevilik olgusu (spekülative olarak ayrı bir din, mezhep gibi ayrıştırıcı nitelermelerle tanımlanırsa) stratejik hesaplara konu olacaktır. Bunu en iyi kanıtı yukarıda Şia’nın jeopolitiği adı altında yapılan bir çalışmadır. Söz konusu çalışmanın başında yer alan stratejik harita aynı zamanda etnik bölücülüğün yaşandığı bölgeyi gösterirken ileriki zamanlarda devreye sokulabilecek B planında hangi stratejinin uygulanacağına ilişkin de bir kanıt olmaktadır. Hedef, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içersinde oluşturulan milli birliği parçalamak ve ekonomik, siyasi, askeri menfaatler ve geleceğe yönelik stratejik planların uygulanması için dışarıdan kontrol edilebilir istikrarsızlık alanları oluşturmaktır. Bu bağlamda ekonomik menfaatler uğruna, son derece masum duygularla benimsenmiş bir din anlayışı olan Aleviliğın, Bergama’da üç Tahtacı- Alevi-Çepni köyü (Tepeköy, Narlıca ve Pınarköy) örneğinde siyanürle altın çıkarmayı protesto etme eylemlerinde nasıl kullanıldığı bilinmektedir.

Bu ülkenin tarihinde farklı dinlerden ve etnik kökenlerden olanlara hiçbir ayrımcılık (*discriminatio*) yapılmadığı halde, bırakın ayrımcılığı ayrımcılığa uğrayanların sığındığı bir ülke olduğu halde, batının yeni sömürü aracı olarak kullandığı post-modern yaklaşımların dümen suyuna girerek *sahte kimlik sorunları* yaratılmış, maalesef bazı aydınlar ve politik çevreler de bunlara âlet olmuştur. Toplumumuzu asırlarca bir arada tutan dinî değerler bir yandan aşırı jakobenist yaklaşımlarla, diğer yandan din adına üretilen sahte ideolojik yapılanmalarla tüketilirken, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlana gibi şahsiyetlerle ana hatları çizilebilecek, insan sevgisine, hoşgörüye dayalı din anlayışımız, gelenek ve göreneklerimiz bir takım çıkarlar uğruna heba edilmiştir.

Bugün Türkiye’de toplumsal alanda postmodern söyleme dayalı yapay türde oluşturulan dini-etnik fay hatlarında zaman zaman artçı sarsıntılar oluşturulmak istenmekte, kısmen de başarılmakta ve bu sarsıntıların enkazından oluşturulacak parçalanmış bir toplum hedeflenmektedir.

Postmodern söyleme dayalı toplumsal düzende sosyal gerçekliğin bizzat kendisi dikkate alınarak değil, ona ilişkin inşa edilen söz, metin ya da bunların yorumuna göre bir gerçeklik oluşturulur. Bu oluşturulan şey, gerçekliğin kendisinden ayrı olan sahte bir gerçekliktir. Diğer yandan postmodern söylem toplumsal düzenin nasıl var olması gerektiği üzerine değil, düzensizliğin, parçalanmışlığın nasıl var olduğu üzerine kuruludur. Postmodern söylem evrenselci, kapsayıcı değerlerin temelleri dâhil, insanî, toplumsal hayatı oluşturan temel, öz değerlerin olduğu düşüncesini reddeder ve bunun yerine farklılıkları, çoğulculuk adı altında bölünmeleri tahrik eder. Bu söylem etrafında oluşturulmak istenen toplumsal yapıda uyuma karşı çıkan, belirli bir düzeni olmayıp çeşitliliği savunan, bastırılmış olduğu iddia edilen grupları öne çıkaran bir anlayış hâkim olur.

Böyle bir toplumda Tourain’in de belirttiği gibi herkes başkalarından kaçmaya ve onlarla tecimsel ilişkilerde bulunmakla yetinmeye çalışır. Toplum

yerini birbirlerine yabancılaştırılmış farklı renk ve ırklardan, cinsiyetlerden olanların, şu ya da bu din yahut mezhepten, cemaattan olanların veya laiklerin birbirlerine düşman olduğu muharebe alanına dönüşür.

Postmodern söylem etrafında oluşturulan kültürde toplumun bir bütünlük arzettiği ve mükemmel bir sistem olduğu düşüncesi terk edilir. Toplum üyelerini bir arada tutacak temel düşünceler yok edilerek toplumsal düzen kesinlikten yoksun bırakılır. Böyle bir kültürde temel bir ilke ya da ilkeler yoktur. Her kafadan bir ses çıkar. Kolektif dayanışma ve eylem tarzı varlığını yitirir. Toplumsal alanda toplum üyelerini bir arada tutan değerlerde bir boşluk yaratılır. Son yirmi yıllarda Türkiye’de oynanan oyun, bir yandan dinin tevhidî, birleştirici ruhunun aksine farklı hakikatler yaratarak farklı gruplar ve cemaatlerle inanan kesimi bölüp parçalamak, diğer yandan Cumhuriyetle beraber oluşturulan milli bütünlüğü sağlayıcı her türlü değeri alt üst edip yukarıda belirttiğimiz nihai amaca ulaşmak ve böylece mevcut toplumsal düzeni çökertmeye çalışmaktır.

Türk toplumunu önce “kültürler mozaiği” ile tanımlayıp mevcut olan bütünleşmeyi dinamitleme girişimleri; Bu tür girişimleri önleme adına ileri sürülen Türkiyelilik tezleri Türk toplumunun gerçekleriyle bağdaşmayan üretilmiş, yapay gerçekliklerdir. Çünkü Türk toplumu söylenildiği gibi mozaik değil, tarihten günümüze dini, tarihi, sosyal, kültürel değerleriyle iç içe geçmiş, birbirinden kopmayacak şekilde kenetlenmiş dini, etnik alt kültürlerin Türk kimliği altında oluşturulduğu bir gerçekliktir. Türk kimliği ırka, kabileye dayalı, etnik bir kimlik değil, tarih boyunca bir potada yoğrulan dini, tarihi geleneksel, mitik ve mistik öğelerle örülmüş bir sosyal muhayyilenin oluşturduğu kültürel bir kimliktir. Bu bağlamda ne dini ve tarihi değerlerde ne de sosyal, kültürel değerlerde Türk kimliğinin tılsımını bozacak içsel ve özsel bir problem bulunmamaktadır. Türkiye’deki problem Sevr’den bu yana emperyal hedeflere ulaşmak için dün çeşitli söylemlerle bugün postmodern söylemlerle oluşturulan sun’i yapmacık toplumsal fay hatlarında gerçekleştirilmesi tasarlanan

depremlerle yapılmak istenen tahribat neticesinde Türk toplumunu parçalama gayretleridir. Bu gayretler gerek dünya ölçeğinde gerekse bölgesel düzeyde küreselleşme adına yürütülen politikalarda, bu politikalara yön veren, meşruiyet kazandıran sözüm ona entelektüel faaliyetlerde, etnik ve dini kimlik arayışlarını körükleyen girişimlerde, kendine dışarıda meşruiyet arayan dini grupları sivil toplum örgütü adı altında harekete geçiren uluslararası etkin güçlerin faaliyetlerinde su yüzüne çıkmaktadır.

Türkiye’de sanki Alevilik islamdan ayrı bir dinmiş gibi, ya da din öğretiminde islamın sadece belirli bir mezhebinin öne çıkarıldığı tezleri vurgulanarak ama gerçekte İslam’ın temel özünü ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş felsefesini kavrayamamış kişi ya da kuruluşların yahut dış odakların farklı düzeylerdeki yönlendirmeleriyle Türk-müslüman kimliğinin dışında bir alevi kimliği oluşturulmaya çalışılmakta ve bunun için okullarda Alevilik derslerine yer verilmesi istenilmektedir.

Bu tür din öğretimi istekleri ve buna bağlı olarak yapılan girişimlerin uygulamaya konulması halinde dinin toplumsal bütünlüğü parçalayıcı yönüne birisi daha eklenmiş olacaktır. Din öğretiminde dini sosyalleşme ortamlarının ve buralarda gerçekleştirilen farklı dini öğretilerin sosyalleşme bakımından toplumun gelişmesiyle ve genel toplumsal düzenle uyumsuz bir karakter taşıması sosyal bütünleşme ve çözülme açısından son derece ciddi bir problem olarak belirmektedir. Bu durum dini sosyalleşme açısından son derece tehlikelidir. Asırlardan beri devam eden farklılığın bütünleşmeye dönük yönünü değil, kesin sınırlarla ayrışmayı besler.

Çünkü dini sosyalleşmenin gerçekleştiği yerlerden biri olan eğitim yuvalarında farklı dini bilgilerin verilmesi zihinlerde farklı anlam evrenlerini oluşturacak ve zaten var olan farklı bir sosyal muhayyileyi pekiştirecektir.

Sosyal muhayyile toplumsal hafızada korunan değerleri ve imajları temsil etmektedir.⁷ Bu bağlamda Müslüman Türk toplumunun sosyal muhayyilesi İslam öncesi ve sonrasında üretilen tasavvurların, ideal ve ülkülerin oluşturduğu toplumsal özün tümünü içeren ölçüler, göstergeler, semboller, kanaatler ve inançlardan teşekkül etmektedir. Başka bir deyişle siyasi şahsiyetler ve devlet büyüklerinden din ulularına, kahramanlardan gazi ve şehit olanlara, destanlardan mitik, mistik, sembolik olanlara, kısaca tarihî olarak geçmişte üretilenlerden bugüne kadar düşünsel ve sosyal eylem alanını belirleyici olarak üretilen “toplumsal hafıza”daki her şey sosyal muhayyilenin anlam sınırlarını belirlemektedir. “İnsan toplulukları sosyal muhayyilenin anlam ve içeriklerini kurmakla ‘var olan’ her şeye, içinde veya dışında olabileceği her şeye bir anlam”⁸ vermektedirler.

Bunun için insanların düşünce ve eylemlerinin gerçekleşmesinde sosyal muhayyileyi oluşturan öğelere yüklenen anlamların önemli bir payı vardır. Ve insanlar bu anlamları tabiattan değil içinde yaşadıkları sosyal gruptan, toplumdan alırlar. Örneğin tarihte yaşayan Hz. Ali ile alevi ve sünnilerin zihinlerinde yaşattıkları Hz. Ali kendilerine öğretilen mitik, mistik, destanvârî efsanevî bilgilerden dolayı farklılaşabilmektedir. Biri tarihte yaşayan Hz. Ali diğerleri zihinlerde yaşatılan Hz. Ali. Onun için din öğretiminde sadece belirli bir din anlayışı ya da mezhep yerine İslamın herkesi bağlayıcı ve kuşatıcı temel bilgileri, kısaca İslam’ın özü itibarıyla kendisi verilmelidir. Biz eğer alevisi ve sünniyiyle her inanana aynı anlamların yüklü olduğu bilgileri verebilirsek dini bağlamda bütünleşmeye yönelik bir temeli atmış oluruz. Bunun için önce ön yargıları, yanlış bilgileri ve anlamaları ortadan kaldırmamız gerekir. Geleceğimizin mimarı olacak çocuklarımızın bir arada yaşamaları açısından onlara bütünleştirici bilgiler vermeli, nesilden nesile aynılık ve benzerlikleri devam ettirici simgeler bulmalı ya da mevcut simgelerin içeriklerini

⁷ Arkoun, İslam düşüncesi nasıl incelenbilir?,

⁸ Claude Gillet, “les lectures: Cours social et écriture révéle”, Studia İslamica, LXII, MLMLXXXI, s.49.

olumsuzluklardan temizlemeliyiz. Bir arada yaşamının tılsımını alevisi ve sünniyle mensup olduğumuz islamın temel referanslarına Kur'an ve Hadislere yönelmekle, vatanın ve milletin bölünmezliğine sahip çıkmakla, tarihin kirli ve menfur olaylarıyla bugünümüzü kirletmeyip, tarihten ders çıkararak geleceğimizi hep beraber inşa etmekle bulabiliriz.

Bir milletin en başta sahip olması gereken özelliği birlik, dirlik ve beraberlik içinde yaşamasıdır. Tarih, fertleri, sosyal grupları birbirine düşmüş toplumların içine düştüğü buhranların, tefrikaların, yok olma tehlikelerinin örnekleriyle doludur. Böyle bir buhranın önüne geçmede dinin birliğe, kardeşliğe yönelik mesajları önem arz etmektedir. Kur'an "bütün inananların kardeş olduğunu, eğer bunlar arasında bir husumet olursa barıştırılması gerektiğini"⁹ kulaklarımızı tırmalarcasına haykırmaktadır. Kur'anın bu ifadesi inananları kardeş ilan ederken, aynı zamanda aralarında her ne surette olursa olsun bir kırgınlık, düşmanlık olursa bunun devam etmemesi için barışı ön plana çıkarmaktadır. Hz. Peygamber de oluşturulacak barış ortamının devam edebilmesi için "mü'min uysaldır, kendisiyle ünsiyet edilir. Hoş geçinmeyen ve kendisi ile hoş geçinilmeyen kimsede hayır yoktur" diyor. Ülkemizde alevisi ve sünniyle beraber (kendini ateist nitelendirenler hariç) herkes Allah'a, Peygamberine, Kur'an'a inandığını ifade ediyor. Nitekim Bizim yerel düzeyde yaptığımız bir araştırmaya göre "alevilerle sünniler arasında dinin temel esasları bakımından önemli sayılacak hiç bir ayrılık yoktur. Sadece görünen şey bazı sünnilerde de olduğu gibi ya bilgi farklılığından ya da bilinçli olarak ateizmi benimsediğinden dolayı inançsızlık durumu sezilebilmektedir. Bununla birlikte gerek alevî gerekse sünnilerin ezici çoğunluğunun Allah, Peygamber, Ahiret gibi aynı temel inançları paylaştıkları görülmektedir(*Arabacı, 139-140*)."

Anadolu'daki Alevî-Sünni farklılığının, teolojik olarak aşkın alanla belirlenen bir olgu olmadığı, tarihten günümüze, din-toplum ilişkilerine dayalı olarak yüzyıllardan beri farklı etkenlerin bir araya gelmesiyle oluşan bir olgu olduğu,

⁹ Hucurat 10

bu dinî-sosyal olgunun meydana gelmesinde, tarihî, sosyo-ekonomik ve kültürel etkenlerin dışında epistemolojik etkenlerin(eğitim-öğretim durumlarının), buna bağlı olarak farklı etkileşim içinde bulunan dinî önderlerin ve onların etkisinde kalan inananların her türlü beşerî durumlarının etkili olduğu, objektif olanlar için aşikârdır. Öyleyse her iki kesimde bazı istisnalar olsa da bugün ülkemizde yaşayan alevisi ve sünniysiyle bütün inananlar İslam'ın temel referanslarına inanmakta birleşmektedirler. Bu bir arada yaşama ve aynı dini kimliği paylaşma bakımından son derece önemli bir husustur. Ne var ki Aleviliği Hıristiyanlıkla ilişkilendirmeler ya da İslam'ın içinde Sünni olmayan ayrı bir azınlık olarak göstermeler veya bu tür eğilimlere kapılanlar mevcut birlikteliğin temellerine dinamit koymaktadır.

Toplumların bir arada sürekli ve istikrarlı yaşamaları "bir mana etrafında bütünleşme"¹⁰yle olur. Merhum Güngör'ün ifadesiyle "milleti yekpare bir sosyal bünye yapan şey kültür birliğidir. İnsanlar kültür birliği sayesinde aynı bütünün parçaları olduklarına inanırlar ki birliği asıl sağlayan şey bu ortak inançtır. İnanç birliği veya birlik şuuru insanların belli başlı noktalarda ortak olmalarına dayanır."¹¹ Çünkü bir kültürün unsurları durumunda olan gayeler, değerler, fikirler, temayüller, müesseseler ve bunları benimsemiş olan gruplar arasındaki birleştirici bağ sadece mekansal veya dış tesirlerle yahut sadece fonksiyonel, mekanik bir bütünleşmeye dayandırılmaz. Dayandırılırsa, müesseseler arasında ahenksizlik, sosyal gruplar arasında amaç ve hedef bakımından farklılıklar ortaya çıkabilir. Oysa bir mana etrafında birleşen toplumlarda durum farklıdır. Böyle bir toplumun üyeleri her ne kadar bir müzik parçasının yapraklar halinde dağılıp parçalanan notaları gibi dağınık görünseler de, birlikte ifade ettikleri mana bakımından böyle bir müzik parçasında her birinin özel yeri olan beste bölümleri gibidir.¹²

¹⁰ Bilgiseven Kurtkan, Amiran, Genel Sosyoloji, Filiz kitapevi, 4. baskı, İst. 1986, s. 293.

¹¹ Erol Güngör, Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak, Ötüken yay, 1995, s. 165.

¹² A.g.e., s. 293-294.

Böyle bir bütünleşmeyi sağlayıcı temel değerleri ise mensup olduğumuz dinde, tarihi, millî kültürel mirasımızda, sosyal muhayyilemizde rahatlıkla bulabiliriz.

Sonuç olarak

Türkiye'miz ve toplumumuz küreselleşmenin retoriği olarak öne çıkan postmodern söylemlerle dünya ölçeğinde ve bölgesel düzeyde gerçekleştirilmek istenen küreselleşmenin aktörleri ve yerel temsilcileri tarafından milli bütünlüğümüzü tehdit edici, dini,tevhidî değerlerimizi, kültürel mirasımızı, kısaca sosyal muhayyilemizi oluşturan tüm değerleri altüst edici bir durumla karşı karşıyadır. Alevi-Sünni farklılaşmasını yeni kimlik arayışlarıyla parçalanmaya doğru götüren projeler bunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alevi –Sünni farklılaşmasının kökenleri bizim tarihimizin dışında Hilafet meselesine dayalı muhalefetten kaynaklanırken kendi tarihimizin ve ülkemizin dini sosyo-kültürel atmosferinde oluşmuş bir gerçekliktir. Bunun dinin bizzat kendisinden kaynaklandığı iddia edilemeyeceği gibi, sosyolojik olarak beliren bir din anlayışının ve yaşantısının kutsala büründürülerek dokunulmazlık zırhına büründürülmesi ve aynı dinin farklı yorumları ve yaşantı biçimleri arasına aşılamayacak sınırların çizilmesi din adına yapılan bir yanıltır.

Aynı dine ve bu dinin temel kaynaklarına bağlı olan inananlar arasında farklılaşmaları ayrışma ve çatışmaya dönüştürmek ne dinin kabullenebileceği, ne de ülke ve milletimizin üstesinden gelebileceği bir husustur.

Bu tür problemleri aşmanın yolu dinde doksi ötesi(meta-doksi) yorumlara ulaşma çabasıdır. Herkesi bağlayıcı, tek yönlü olmayan, belirli bir yorum ve anlayışın içersine kendisini hapsedmeyip, meseleleri daha geniş perspektiften ele

alabilen bir anlayışı inşa etmek gerekmektedir. Dinin temel özünde ve Cumhuriyetimizin kuruluş mantığında bu anlayış yer almaktadır.

Tarih boyunca kendi düşüncelerini doğrulayan ve önceleyen, dinî bağlamda sahih (ortodoksi) ve sahih olmayan(heterodoksi) kavramlarıyla Alevî-Sünnî husumetini provoke eden dinî önyargılar yerine, dine islamın ilk dönemlerinde olduğu gibi meta-doksi açıdan bakmamız sosyal bütünleşme açısından gerekli görünmektedir. İslamın tevhid inancı, inananlar arasında tesisini istediği kardeşlik düsturu, sulh ve barışın devamlılığını sağlayıcı önerilerde bulunması bir arada yaşamamızı dinî açıdan pekiştiren değerlerdir. Bunları toplumumuzun geleceği açısından korumak ve geliştirmek gerekecektir.

Sahip olduğumuz kültürel değerler, sosyal bünyemizi oluşturan millî özellikler, aynı vatani paylaşma duygusu, bağımsızlık ve bütünlüğümüzün simgesi olan sancağımız bir arada beraberce, bütünlük içinde yaşama imkânlarını veren temel dayanaklarımızdır. Hepimize düşen görev bu temelleri sarsmamaktır. Aksi takdirde yıkılan temellerin altında kalacağımız gibi yenisini aynıyla tesis etmek zor olacaktır.